

Roemeense nachtmerrie in full-color

Titus Andronicus van Craiova

Antwerpen '93 nodigde het Teatrul National Craiova uit met een kleurrijke maar wrede Titus Andronicus. In het licht van wat er in Roemenië en in de rest van Oost-Europa gebeurt, wordt Shakespeare's lachwekkend jeugdrama – zijn eerste, slechtste en ruigste – een cynisch commentaar op de toestand in de wereld.

Drie uur vanuit Bukarest westwaarts rijden ligt de industriestad Craiova, die uit de Ceaucescu-tijd een kolossaal cultuurpaleis erfde. Daarin huist naast een museum ook het Nationaal Theater. Vergeleken bij deze veel te grote zaal, annex ruime ontvangstfoyer is de Antwerpse Stadsschouwburg slechts een kamertheater. Ondanks de censuurcommissie van Nicolae Ceaucescu, die permanent ingreep in de stukkeuze, in de tekst en in de artistieke leiding – zelfs het 400 jaar oude *Titus Andronicus* kwam niet voorbij de censuur – bleef dit gezelschap decennia lang bouwen aan een hoog artistiek niveau. Toen de revolutie van december 1989 het oude regime aan de kant schoof, gebeurde er in dat veel te grote theaterpaleis in die provinciestad een wonder. Geconfronteerd met het wegvallen van middelen maar met een volledige vrijheid van expressie, werden twee *Low budget* produkties gemaakt, die in korte tijd op diverse wereldpodia kwamen bovendrijven: *Ubu Roi met scènes uit Macbeth* naar Jarry en Shakespeare en *Titus Andronicus* van Shakespeare.

Dementerend echtpaar

Het was geen toeval dat het gezelschap uit Craiova meteen werd opgemerkt toen het in 1991 op het Edinburgh Festival verscheen. Regisseur Silviu Purcarete mocht er de Critics' Award in ontvangst nemen voor *Ubu Roi met scènes uit Macbeth*, voorstelling die dit jaar ook op het Holland Festival te

zien was. De grillige Ubu en zijn vrouw, als ook Macbeth en zijn Lady Macbeth, verwijzen duidelijk naar het echtpaar Ceaucescu. Een combinatie van deze stukken was mogelijk, aldus Purcarete, omdat ze hetzelfde thema aansnijden, overeenkomsten hebben in dramatische stijl en in beiden 'een dementerend tiranniek echtpaar' centraal staat.

Die verwijzing ligt ook voor de hand bij het gruwelijk melodrama van het leven van de Romeinse edelman en generaal *Titus Andronicus*, maar dit stuk is minder rechtstreeks op Roemeense leest geschoeid, dan wel op de wreedheden die overal in de wereld hun beslag krijgen. "Zolang er slachtoffers vallen, zijn er geen overwinnaars", is de universele boodschap van Purcarete. Hij wil niet moraliseren maar expliciet de essentie tonen. Purcarete: "Het is stom en simplistisch om in de beelden op het podium verdwenen dictators te zien of in elke actie of karakter een afspiegeling van de werkelijkheid te verwachten". Toch denk je ongewild aan Ceaucescu op zijn balkon, als je keizer Saturninus met zijn rug naar het publiek ziet wuiven naar een onzichtbare massa.

Bloederig mechanisme

Hier overheerst wraak en weerwraak het menselijk denken en geeft aanleiding tot sinistere komplotten, finaal met zwarte minnaar van blanke koningin, moorden, verminging, zelfverminging en kannibalisme.

Shakespeare haalde het meeste materiaal uit de middeleeuwse verhaaltraditie en niet uit de Romeinse geschiedenis. Hij zocht vooral in zijn jeugdwerken inspiratie bij anderen om zich in de diverse genres te vervolmaken. Klassieke verhalen zoals *Thyestes* van de Stoïcijnse schrijver Seneca alsook het verhaal van Tereus en Philomena in Ovidius *Metamorfosen* moet hij hebben gekend. Het zijn bloederige vertelsels vol vergelding en kannibalisme.

In een oorlog met de Gothen neemt Titus Andronicus de koningin van de Gothen, Tamora, haar zwarte minnaar Aaron de Moor en haar drie zonen gevangen. Uit eerbetoon voor de Romeinse slachtoffers eisen Quintus en Martius, de zonen van Titus, een offer. Alarbus, de zoon van Tamora wordt daarvoor uitgekozen en vermoord, maar dat is niet eerste moord in een lange reeks, want Titus heeft dan zijn zoon Mutius al geslacht-offerd op het altaar van de machtsstrijd voor het Romeinse keizerschap. Tamora blijkt het vertrouwen en het hart te winnen van de nieuwe keizer Saturninus, met wie ze trouwt. Met haar twee overgebleven zonen, Demetrius en Chiron neemt ze weerwraak. Titus' enige dochter Lavinia wordt verkracht, de handen afgehakt, de tong uitgerukt. Titus zelf zet dan een bloederig mechanisme in gang voor een ultieme afrekening, maar dat mechanisme liep al sinds de dood van Mutius, waardoor Titus in feite alle stromen bloed over zich afriep. Het aantal moorden en verminkingen liep in Shakespeares eerste versie op tot 35. Daar ging in latere bewerkingen telkens wat vanaf.

Komplot, wraak en waanzin

Hij schreef of bewerkte – dat is niet duidelijk – het stuk in 1592 of 1593, het werd in 1594 voor het eerst opgevoerd. De thesis als zou dit stuk niet van hemzelf maar van zijn tijdgenoot Peele zijn, wordt door bronnen tegengesproken. *Titus Andronicus* kan worden beschouwd als een minderwaardig stuk, als een jeugdzonde. Hoewel Shakespeare bewees toen het betere werk zoals *Henry VI* en *Richard II* en wellicht ook de *The Comedy of Errors* al aan te kunnen, maakte hij met zijn eerste drama een bloederige draak. Toch bevat 'The Most Lamentable Romaine Tragedie of Titus Andronicus' de drie kern-elementen 'komplot, wraak en waanzin', die later in *Othello*, *Hamlet*, *King Lear* en andere meesterwerken worden uitgediept. Dit is nog een typisch Elisabethaans drama, dat een oppervlakkig schok-effect wil bereiken, met mechanisch of instinctief reagerende mensen, die niet handelen vanuit